

मराठी-काव्य

नीति

30

26

इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ पुणे.

—: हस्त लिखित ग्रंथ संग्रह —

ग्रंथ क्रमांक ५३६५३४

ग्रंथ नाम भर्तृहरिच

नीति शतक

विषय मराठी काव्य.

नीति शतकातील

श्लोकांचे - मराठी साहित्य

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

①

श्री महागणपतये नमः ॥ भरतहरी नीति पद्धति ॥
 यांचितयांमि ॥ मी जी स जी स अठवीं विटली मलाते ॥ ते आणे कासरत तोर ल आणे किंते ॥ आणे
 कथे क वरिये मज हर्ष चिते धिः ति स त्या समदना सयि लाणी माते ॥ १ ॥ प्रसक्ष्य मणि मुद्धरे ॥ निचे
 उमणि का छितां मकर व क्रे दाळा तळा समुद्र तरु ये सुखे १ मु जब के व हो मा त ला ॥ ल कौ प फा म स्त
 की सुम न हार सा बा ध ता ॥ असाध्य जब कु न मु र्वी चित संबो धि ता ॥ १ ॥ यदा किं चि जो हं द्व पयि व मं दं धः
 सम भव त दा सर्व जो स्मि स भव य व ली सं म मनः ॥ यदा किं चि किं चि दु ध जन सका श्चा द धि ग तं त
 दामु र्वी स्मी ति ज्वर मि व म दो मे व्य प ग तः ॥ १ ॥ कळे थो डें ते ह्मा न द गं ज त सा ह्या म द बळे ह्म णे मी
 सर्व जः स्व म नी ज नि को णा स न ट के ॥ अ भि नो ला ते उं ह क ह कु च गे लो म ग ज सा त दा मी मु र्वी
 से कळ त म द गे ला ज्वर ज र्णा ॥ १ ॥ अ भो ज नो व न वा ॥ १ ॥ अं मे न स स धि णी व न वि हार स दार हं सा
 तो अ ह दे व वि द्य डी अ लि को प ई श्वा श्वा क्षी र नी र्णे व डि अ ति थो र वा णे ते कि ति घा त अ पु ला
 ह त का य ने णे ॥ १ ॥ के युरा नि भू ष य ति ॥ १ ॥ वा डु म प ण शो भ वी न पु रु षा ना मु च्छ हार व की न र्णा
 ने न न च चं द ने न सु म ने ना मु ध के श्वा व की ॥ वा चा य क च शो भ वी ल पु रु षा ने सं स्क ते र ग ली
 जा ती ना सु नि भू ष णे स क ही वा ग्भू ष णे वे ग ली ॥ १ ॥ वि द्या ना म न र ॥ १ ॥ वि द्या ना म न र ॥
 स प दु ग णे अ ष्ठा दि ले व्रि त्त जे वि द्या व धु ज ना प्र वा स कि र तां वि द्या गु रू चा गु रू ॥ वि द्या १ ॥
 ग्य करी ध शी सु र व करी वि द्या च दे वा पु ला वि द्या पु ज्य नु पा स ही ध न न के वि द्या न से ते
 गु रू ॥ १ ॥ जा ज्यं धि यो ॥ दु क्खु धि सर्व हरि तो म दु वो उ वि तो दि ग म ली भ रू नि की ति स चि त ने तो ॥

2

पापासनिस्तकनिसद्गुधमानवां तोससगकायनकरीवदमानवातो ॥१॥ शुशामापि ॥१॥
 कुद्रोडांगअशक्तवहहिमहादीनसहीपावलाजानाथाधिपुपाधिपीठितजरीप्राणांतेका
 ॥२१॥ काकिका ॥ हस्तीमस्तशिरस्तमासनियमग्रासैकइष्वाशनी तोमले वृण कायरवायिल
 महामान्वापुठकेसरी ॥१॥ कागुलवाक ॥१॥ हसासहाकवितखालिपडोनपाईभूमि
 पडानमुरवपोटहिसर्वदाकी ॥ अग्रासप्रसादकतरागजराजमौनेधीरेविलोकनिसु
 रालिबखायमाने ॥१॥ सिद्धसिद्धपि ॥१॥ सिद्धबन्ककषडगजमस्तकीपूष्टपाहुनिबरामदमस्त
 की ॥ सखवतासृजनीप्रकलिचहेनिश्चयनवयलेजप्रकतीचहे ॥१॥ यस्यास्तिविलं ॥१॥ वि
 ताख्यमोठानरतोक्कीनश्रोतामहापडिततोमणज ॥ तोयकेतोअणिरुपवंतसर्वगुणकांकनकीसाहती ॥१॥
 दौर्मत्रेनृपति ॥१॥ दुर्मत्रीनृपनाशसायतितापुत्रासलाडयणेविप्रानाध्ययनेककाशिकसुतेसा
 धुसदृष्टार्चने ॥ मद्योलाजनपाहतादुषितयासहाप्रवासाविनामैत्रीप्रिलयेंसमृहेअनयेया
 गदुचितेधना ॥१॥ मणिशाखेणेलीखे ॥१॥ मणिजाद्यषीलारणविजयीजोशखिलतूरलाभदः
 क्षीणेहस्तीनदीशरदिशोभेउतरव्या ॥ कळामत्रेचंद्ररालरमव्याबाळरमणीकृषिवंशोभेती
 त्यजतिधनजेयाचकजनी ॥१॥ राजनदुदुक्षसि ॥१॥ रायाईलादुभविशीजरिभूमिगोळाव
 सापरीचतरिंपाळीइयेंप्रजेका ॥ तेनेसदापरितोषुनिभूमिदेवीनानाफळीफळलकफुलला
 चेतैवी ॥१॥ आज्ञाकीती ॥१॥ आज्ञाकीतीपाळयेसज्जनाचेंदेणेचेणेरक्षणेशमैत्रिकीचे ॥ जा
 लानाहीसागुणाचिप्रवृत्तिभाग्यसाळाकोणशीतीमहती ॥१॥ यद्वात्रानिज ॥१॥ धायानेनिज ॥२१॥
 उळीरुळीचलिहिलेविलाप्रवाजेबहुभाकीलेनरपावतोचनपवेनेरुसगेआबहु ॥ तूतोधीर

२४

नकोकरं कृपणताविता ह्यत्रोकी अहा पाणिचेष्ट साठवाचपुरताकुपीसमुंद्रीपाहा ॥१॥
दुर्जनः परिहर्तव्यो ॥१॥ दुर्जना अतिव जीव विद्येने पुर्ण सावदे ॥ रा न शो भाविका सर्प काय तो
अभय ह्यदे ॥१॥ सर्प क्रूरः खलः क्रूर सर्प क्लर तरः खलः ॥ मनो शधी वशो सपः खलः के नापि नशा म्ये ला ॥
सर्प दुष्टः खल दुष्ट सर्पा विरिष्ट लो खळा मंत्रोषधे श मे सर्प का ही के ल्या न श मे खळा ॥१॥ मौ ना न्यु को ॥१॥
मौने म् का गुरु च व द तां क्यु च्यो लो बहु ले धैर्ये मे रु ज व लो अ लां दुर सं धा म चिं तों ॥ सा हे ग लो
जर न सह वै बाळ सा ते खळे ना ऐ शी का टे प्य रो वा दु र्घ ट यो ग्यां ते च डे ना ॥१॥ वां ख स ज न
संग मे ॥१॥ बां ख स संग मा ची अ वा डि पर गु णी दे शी की न म् बु धी लु ख वि द्या ध ना ची र लि नि
ज व धु शी भी ती लो का प वा दी ॥१॥ श क्ती शं भु पा र व ल म न द म नी संग ना ही खळा सी दे
शा या स रू णे शी वि म क न र न म स कार ते शानि रं शी ॥१॥ प्रिया न्या या वृ ति र्म लि न म् शु भ गे
प्य सु करं व सं तो न्या भ्य थ्या स क द पि न या च क ष ध न ॥ वि प द्म चै ख्यं प द म नु वि ध यं च म
ह तां स तां के नो द्विष्टः विष म म सि धां वा प्र ता म दे ॥१॥ खळा र्पे मा गे ना सु हृ द हि अ सो स्य
स शि ण तां अ ति भ्रां ता ते ही जि व वि न ह णे प्रा ण यं जि तां ॥ महा आ प स्तां की व र प द न वां शी
स्व म न सं दि ल्हे को णे सं ता वि ष म अ सि धा रा व्र त अ से ॥१॥ सं त सा ध सि सं स्थि त स्य प य सो
ना मा पि नः श्रू य ते मु क्ता कार त या त दे व न लि नी प त्रं स्थि तं रा ज ते ॥ स्वा त्या सा ग श्रु ति सं पु ट
ग तं न जा य ते मौ क्तिकं प्रा ये ण ध म म ध्य मो त म गु ण सं सर्ग तो दे हि ना ॥१॥ खळा ब रि ता
प त्या ज क प डे या चे नुरे ना व हि स्वा ती चे उ द धी ल मु क्त पु ट की मो ति च हो य स्व ये ॥ मो हा न्या
परि ले च पं क ज दं की शो भे स ये सर्व ही ए स हे गु ण नी च म ध्या म न्द रे जी वां ग संग न्द ये ॥१॥

॥२२॥
३

पापा निवारयते ॥१॥ जो पाप कर्मयजवी ॥ हित मार्गदावी झाको निदोष पसरी गुण किंति त्रेकी
मर्मसकी किंति विश्वी ॥ देकाळ पाहुनि अपसमयी नटा की सन्मित्र संतक्षण लाति ॥ अ
शास लोकी ॥१॥ क्षीरेणात्मगतो ॥ दुग्धाने जळ आपणा मिस विळले ले दुग्धके ले जळें दु
ग्धीताप विलो किंतां अपणियां अग्नि मुरवी हो मिले ॥ आळा उत दुधास अग्नितपडुं पाहुनि
मित्रापदा देद्यां विपु निशांत की जळ पुहास मित्रता हे बुधां ॥१॥ मनसिव चस काये पु
ण्यपीयूष पूर्णा ॥ परहित मुपकारः श्रेणिकिः प्रीणयंत ॥ परगुण परमाणु न्यवलीक्य नि
सः ॥ निज हृदि विकसंतः संतिसंतः कियंत ॥१॥ मनिवचनि शरीरीं पूर्ण पुण्यां भूताने प
रहित करी तो जे सर्वदां स्वप्रयत्ने परगुण अमु मेरु प्लुत्रमानु निचिते अति सुखमय हो
ले संत आहे तियेथे ॥१॥ संतेवा पिबने पिबने पिबने वाक विचंदन काशीने प्रतिदश केवल मि
मेका काव संते कुहु ॥ पाशाणेः परिपूरिता वसु मति ज्यायैर्मणिर्दुर्लभः स्तन्ये खल संकुले
जगदिद कुत्रापिते सज्जनः ॥१॥ अस्तौ नीबं नीबं बहुतसे कौठे तीर चंदन काकाचा च बहुदीशे
कर कर चैत्री पिकाचे स्वन ॥ पाशाणी भरती असे वसु मती कै वामणी उत्तम दुष्टि हे रवचले अ
से जगदिसे दुर्लभ संतोत्तम ॥१॥ क्वचि हूमौ श्रौया ॥१॥ कधी भूमीनि द्राकरिक धिनि जे उंच ह
म्रुदुळी कधिं भाजी भसी कधि सत्परा ॥ आत्रकवळी ॥ कधिं कंथाद्याली कधि जनि विरा
जे सुवसनी मनस्वी कार्याथी स्थमनि सुखदुरवास नमनी ॥१॥

वनी

॥२२॥

30

णी ३

मज्जलंभसि०॥१॥गोतासागरिमेरुमस्तकचखोजिकोरणिबैरियावाणीहोकरुसेतकर्म
 सकळासाधोअविद्यायया॥विस्तीर्णीनभमंडळीपीवेहगसाहिंडोप्रयलेकरीसंभावीचै
 नपडेचकर्मसुकलेनीनाशरक्ष्मीवरी॥१॥वनेरणेशत्रु०॥वनीरेशत्रुजळाग्निमध्जेजाळीम
 हाणवामाजिगरिंद्रमौळीप्रसुप्तउन्मत्तमहाविपतीपुण्यंचपुर्वाजितरक्षिताती॥१॥भी
 मंवनंभवतितस्य०॥मोटेअरंण्यचलेपुयासफळेंपुरवेंहासर्वलोकहिसुधाकरिसुहृदले॥र
 लेचदेमहितयासकळाचठायीजाच्याअसेवहुतपूर्वसुकलदेही॥१॥ब्रह्मायेनकुला०॥१॥वैराव्या॥
 भ्रांतदेशमनेकदुर्ग०॥१॥नानादेशाफिरोनिदुर्गमवनेकाहीनमीपावठोशेवाजातकळागिमा
 नसजिळाकेव्याबहुभागलो॥काकाचापदिसंकलांपरघरीमानामानाविणेखादलेलुळे
 टोकरीतुष्टशीनअद्भुतीकांपापिणवोंगळे॥१॥खळापासोख०॥१॥खळस्तोत्रकेलीनसलमन
 बाष्पाकुलगळेप्रसन्नाव्याहाहासलशालसोसनिअगळे॥मंसरैयेकाहीहतमतिपुढेहातजुळिलेसु
 लादुष्टलुळेनटविशिकितिव्यर्थजळले॥१॥अजान्नसोहाल्पलतिशालभंतोब्रदहनेसमीनो
 प्यजानाडुडिशायुलमज्जातिपिशिता॥विजानतोयेतेवयमिहविपज्जाळजरिजानमंचामःकामा
 नहहगहनोमोहमहिमा॥१॥नजाळियाभावेपडतदहनीटोळेजळलोगळेरींमासाहिनकतजळी
 मासगिळितो॥धिवेकीलेआहीशालनरकदेसायमसमानटाकुंकामाळाअहहनकळेमोहमहिमा॥१॥
 भिक्षाहारमदन्य०॥१॥भिक्षाअन्नअदन्यनाशरहिलकेदीभयातंसदानिर्माखर्यअनेकदुखरीहैतेनिशी
 समानेमदा॥सर्वालाप्रयअप्रयनमिळतेंसाधूजनीमानिलेंशंभसत्रअवार्यभक्षयनिधीयोगीश्वरी
 मानिले॥१॥भोगेरोगभयं॥१॥भोगीरोगभयसुखीअसुखताविलीनृपाविभयंमानीदन्यभयेबळारिपुण्ये
 रूपीजेरवीभये॥शास्त्रीवादभयंगुणखळभयेदेहीयमाविभयंवस्तुसर्वभ

१२३॥

५

पान्विता नवधरावैराग्यभिन्नाभये॥१॥ वा श्रीवतिष्ठति॥१॥ च वाचीणसी चबसलीभयदाजराहो
 देहासुरोगहरतीरी पुसारिखेहे॥ आयुष्यजायजळभग्नघटरुतेसहं चो जलोकत
 रिहीअहितीविलासे॥१॥ ब्रह्मोद्रादिमरुगण्डुणा लृणक वा यत्रस्थितोमन्युः सेयेसा
 श्माकरुणे कुर्वती विलथा त्रैलोक्यराजादयः॥ बोधोकोपिसरकएवपरमा निर्योदतो
 जंभुतेभोसाधो क्षणभंगुरेतदितरेभोगेरतिमाकथा॥१॥ ब्रह्मा आदि मरुदुणा लृणक
 गायेसगणा कौतुके जाच्या सत्करुणें लुवेचनिभवे त्रैलोक्यराज्यादिकें॥ बोधामाजिसुबो
 धहाचिस्रणिजे निसक्षयावेगळा साधो तूक्षणभंगुरी बहुतरीभोगीनगोवीगळा॥१॥
 वलिभिसुखमांकांतं॥१॥ सुशानिभुखेव्यापिलें कपोमस्तकअंकिका॥१॥ ग्रीकीचळननस
 लक्ष्मतेतरणीअसे॥१॥ कालनियमपधति॥ सारम्यानगरी॥१॥ रम्यातेनगरी मलान्पति
 तोमंत्रीसभातेधनाभागी हाउभयौ सुवेद्यारितीया चंद्रबिंबानना॥ राज्यायोग्यसुरी
 कराराजसुततेतेभाटही कितने जाच्या रावससमस्तहिनमोहाकाळजीकारणे॥१॥
 नध्यातुंपद॥१॥ संसाराणवशोणिताशिवपदागणित आकाशिका स्वर्गद्वारकपाटहि उघडितां धर्म
 स्वयेनर्जिता॥ नारीपुष्टकुचद्वयोनयुगुळाखेप्रीहिनाळंगिले आह्मी मालुसुबोवनेकुठरें जन्मोव से
 वनःखेदिले॥१॥ नाभ्युस्ताभुविवादवंद॥१॥ न्यायेवादभूतळीद्रुमवितिविद्यानअभ्यासितीखेदुग्रीकरि
 कुंभभेदुनियशेंस्वर्गनवाधाडिली॥ कालकोमळपल्लो धररसाप्याणेनचंद्रोदयी गेलेयोवन सर्वनिष्क
 जसेदीपत्वोसेग्रीहं॥१॥ वयंयेभ्यो जाताचिरमथगता एवरखलुतेसमंयेसै ब्रह्मस्मृतिविषयतांतेपिगमिता॥
 यिदानीं मेतेस्मीप्रतिदिनसमासीन्नपतनागतातूआवस्तासुसिकतनदी तीरलरुभिः॥१॥ आह्मी जाचेजा
 जाळोचिरशिवक्षेपेतेनिरतळो लयाएसेब्रह्मस्मृतीतलपातेही गतलो॥ असेआह्मी आतां प्रतिदिनअ
 क्षीणवपुषं जरा नद्यातीरीसुखी कळतमूळीद्रुमतसे॥१॥

॥२३॥

49

निय

यांचितयाभिवा॥ मी जी स अ ठ वी विट की म ला ते ते आ णि का सर त ली तो र त आ णि की ते ॥
आ णि क ये क व रि ते म ज ह र्ष चि ते धि की स त्या स म द ना स ई ला णि मा ते ॥ १ ॥ प्र स ह्य म
म णि मु ह्य रे म क र व ऋ द ष्टा कुरा स मु द्र म पि सं त रे प्र च ल द्दि मि मा ला कु ल ॥ १ ॥ मु ज ग म पि
कौ पि तं शि र सि पु ष्य व ह्य र य न न लु प्र ति नि वि ष्ट मूर् ख चि तं जे नै मारा ध य न् ॥ १ ॥ नि
घे ल म णि का ठि तां म क र व ऋ दा णं त का स मु द्र त र ये सु खे ॥ १ ॥ मु ज ब के ब हो मा ल ला ॥ १ ॥ स को प
म णि म स्त की सु म न सा च ये बा ध ता अ सा ध्य ज व क न मु ख चि त सं बो धि ता ॥ १ ॥

व ही स्त स्य ज ला य ते ज ल नि धि कु ल्या य ते व क्ष णा द् ॥ मे रु स्व पू शि ला य ते मृ ग प तिः
स द्यः कुरं गाय ते ॥ व्या लो मा ल्य गु णा य ते वि ष र सः पी यू ष व र्षा य ते ॥ य स्यां गे रि व ल लो क
व र्षा मि दं शी लं स मु ॥ मी ल ती ॥ १ ॥ व ही त्या स ज का अ सा ज क नि धिः लो क ल वा
स्नान सा मे रु स्नान शि के अ सा मृ ग पा तः ता ही कुरं गा अ सा ॥ पु ष्या चा फ णि ह्य र सा
वि ष र सः पी यू ष व र्षा अ सा जा अं गी ज ग दा त्म रू प वि ल से शी ल व्र तो हो क सा ॥ १ ॥ दे की प ध ॥
चै ता य स्व बृ ह स्प ति प्र ह र णं व ज्रं सु रा सै नि का स्व र्गे दु र्ग म नु ग्न हो र व लु ह रे रे रा व तो वा ह ने ॥
यि स्यै श्व र्ये ब ला चि तो पि म द्य वा भ ग्नः परे सं ग रे त र्थे क्तं न नु दै व मे व श र णं धि न्धि ग्वा पो रु ष ॥ १ ॥
जा लो म त्रि बृ ह स्प ति द व्ब सु रेः व ज्र चि मा रु क री दु र्ग शि र्ग अ नु प्र हा र्थ हरि चा चो दं त वा
हे क री ॥ ऐ सा भा ग्य ब ला ह्य ई द्र हि प री वी र णि मो डि जा ते हि स स त्र था च पो रु ष ध रो दै वं च
जो सां डि ला ॥ १ ॥

॥२४॥

5

भगनाशस्यकरंडपीडितलनु॥ आंशाभंगभुजंगलंघनकरौपेटं वपोयीअसेपेटि
 कोडुनिउदिरापणपडेयाच्यामुखिसाहसे॥ सांभासंभहितसहउनिनिचेलेणवमार्गे
 सुखेखणीवर्तलदैवकैवळनरा॥ मक्षयलेपिके॥ प्रायःकंदुकपातेनपलसायेसु
 तंत्रपि॥ तथाखनार्थःपतंतिमृषिंडःपतनंयथा॥१॥ चेंडुपडेतसासाधुपडेतेसांमागुलीउठे
 मृतिकेचापडेगोळाअसाधुनउठेतसा॥१॥ अमृतनिघिवाविहानाथजोओषधी
 वोअमृतमयशरीरीदिवकांतावधीवा॥ गळितकिरणहोतोसूर्यसदासयेतांपरसदननि
 वासीकोणनेचेळचुता॥१॥ उडगणपरिवारोनायकोयःधुध्यायाशतभिषगणुयातःशंभूमु
 धवितंसा॥ विरहतिनचैनंराजयश्माशंशाकं॥ हलाकधपरिपाकेकेनवालंघनीया॥१॥ उडगणदळ
 पाळीदेवपाणीझराजो गुरुवरशतवशांशंकरावा लुराजो॥ ननवलअशिधांतेपीडलेरोग
 बाधाविधिलिखितकपाळीकोणटाळी॥ चोदा॥१॥ कर्मपथति॥ १॥ अवेडुर्यमयापचतितिलव
 लिचंदनेरिधनाद्यैःसौवर्णैःकांगलाद्यैःनेविलरवातवसुधामर्कमूलस्पहेतोः॥ चित्ताकर्परखंडांरु
 षिमिहकुरुतेकोडवास्थैःहोसंमंतात्प्राप्येमांकर्मभूमिनचरितिमेजोयस्तपोमंदभाग्यः॥१॥ वेडुर्यां
 च्याचपात्रीलिकखळिपचवीयिंधनीचंदनाच्यासोन्याच्यानागरांम्रीडकलितधरणीकोवणिलोरु
 यिच्या॥ बांगासत्कर्दळिच्याविदकुनिकरितोसेतज्जेकोडवाळाप्राप्तास्तांकर्मभूमिअसिहिजोनअ
 चरेजोअभागीतपाळा॥१॥ नैवाकलिःफलति॥ सौदर्यताहिनफळेकुळशीळतावाविद्याफळेनफळे
 रुतयहंशैवा॥ भाग्येत्पेकरुनिसंग्रहिळीचपूर्वीकाळेंनरासफळतीवनवक्षतेवी॥१॥

Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan

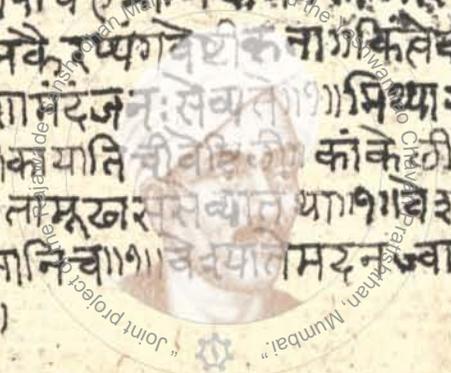
॥२४॥

(5)

भलहरि शृंगार ॥ ॥ वक्रं चंद्र विडंबपंकजपरिहाससमे लोचने वर्णखर्ण मपाकरीक्षुर
 लनी जिह्वुकचानां चयः ॥ वक्षो जायिभकुं भविभ्रमहरो गुर्वी नितंबरु लीवा चारिच मर्द्वं
 युवतिषु स्वाभाविकं मंडनं ॥ १ ॥ चंद्रा लामुरवनिदि ते सुकमळें स्पर्धा धरी अंबुकाखर्णवर्णहि
 लाजवी भ्रमरिणी वर्णा जिणि वेणिका ॥ वक्षो जीगजकुं भगवर्हरि लीसीमाकटां शौनसे सा
 ख्या ये अंगिकहे च मंडणसुधामाधूर्य वादी वसे ॥ १ ॥ स्मितं किंचिद्द्वं सरलतरला दिष्टि
 विभवः परिस्पंदोवाचामभिनवविलासो निसरसः ॥ गतिनामारंभः किसलइतली लापरिक
 रः स्रवासातारुण्यं किमिवनहिरण्यं मृगिदशः ॥ १ ॥ मुखे काहीहासे सरलतरला लोचनकळा
 ससंमोहावाचासरसिकविलासो निसरसः ॥ वलीचापारंभीकमळदळविस्तारचकिं नि
 कामृगाक्षितारुण्या प्रथमनहिरण्या समचकां ॥ १ ॥ इवैव कमु लम ॥ देरनाव्यासे विषिडतम
 श्रिवदनः त्रे माद्रणक्षिचे हुंगा ॥ वा विषिं वक्रमारुतले वा शद भूताथी त्रे ॥ रोवाव्याविषिं
 वोष्टपक्षुवरसस्य शी विषिं तीतनुः चित्तव्या नवया वनास्वदरपीसर्वे क्रिया सीगणुः ॥ १ ॥ सीतप्र
 दीपेस्यै नो ससु नानो णिष्ठु च ॥ विना ममृगशावां शीतमा भूतमिदं जगत् ॥ १ ॥ असो दीप असो सूर्य अ
 सो अग्निरलेशी ॥ मृगाक्षीपीण हेमाले अंधकार मयी जगत् ॥ १ ॥ कामीणी ग्रहणपथति ॥ तावदेवाम्भु लमयी
 याव लोचनगोचर ॥ चक्षुःष्यथादपे लालु विषादप्यतुरि च्यते ॥ १ ॥ तवरिच सुधामयी उभिदृष्टिपुठे अ
 सा ॥ दीसेनासार रवी हों तो विषाये ॥ तिघालकी ॥ १ ॥

म
सा

6 आवर्तः संशया नांमवि नत भवनं पटु नं संशया नां दोषाणां सन्निधानैकप ^स शत मये ^स त्रम
 प्रलयानां ॥ स्वर्गद्वारस्य विष्णो नरकपुरमुखे सर्वमाया के रंडं स्त्रीयंत्रं केन सृष्टं विषममृत
 मयं प्राणिलोकस्य पाराः ॥ १ ॥ तर्काचितो यत्र अविनि लसदने पटने साह सांवी दोषा चिदे
 वणी की प्रकटय कटवें द्वि अप्रसयाची ॥ स्वर्गद्वारस्य विष्णो नरकपुरमुखे कु ममाया धरा च स्त्री
 यंत्रं कोणकर्ता विषममृत मयी पाषटे प्राणियाचे ॥ जो ससे नमं गां क एष वदती नू लो न चे
 दीवरं द्वंद्वं चो च न तागतं न क न वे रप्य गवे पी क ना ॥ किले व क वि भि प्र ता रि त म ति स्त ल न जा न
 त्र पितृ ङ्मां सा स्ति मयं क पु र्म गि ट् शा मं द ज नः से व त ॥ १ ॥ मिथ्या सर्व न चंद्रमा मुख जि चें जा ले ना ने जो
 स ली जा ली लो च न दो नि वा न क न की क या ति ची वे दि ली ॥ कां के ली क वि नी अ शी प्र त र णा त्वा र्थ ही जा
 ण तां च र्मी स्त्री अ णि मां स ना म व नि त मू ख स स व्या त था ॥ १ ॥ वि श्या सो म द न ज्वा ल्म र्पे ध न स मे धि ता ॥
 कामी भि स्त त्र ह्म यं ले यो व ना नि ध ना नि वा ॥ १ ॥ वे द या त म द न्वा ल्म स मी हा र प स र्पि णी ॥ क ल मी क हो
 मि ति ते थे ता रु ण्य अ ण र्वी ध ने ॥ १ ॥

7

भागवते दशमस्कंदे ॥ आत्मपावाक्यकृच्छ्राप्रति ॥ ब्रह्मद्विषः षष्ठि
 योत्तुष्यस्य विषयात्मनः ॥ क्षत्रबंधो कर्मदोषात्पंचत्वं स गतो भक्तिः
 ॥१॥ हिंसा विहार नृपति दुर्भराम जिते द्वियः ॥ प्रशाभ जयसी दलिदार
 प्रा नित्तुः खिता ॥१॥ नारायण उचुः ॥ दिजात्म जाय युव यो दिद्रुक्षु पा
 मयापनीता भुवि धर्मगुणे कलावती पाविव नेभरा सुरान् हत्वे हभय
 स्तरय ममेति मे ॥१॥ पूण कामा वपियु मोन नारायणा वपिः ॥ धर्मनाच
 रता स्थि मेः नृषभो कुरु संतः ॥१॥ ॥ भारते डी लुचुः ॥ शृगा गोप
 वने कर्ण शशके परिवृतो वपना मन्यते सिंह मात्मानं मदासि हान
 पश्यति ॥१॥ ज्यातिन विधमंथ ॥ भानुर्मासः क्षपयति तथा सप्तमा
 तं उस्तु भो मभ्या षो विलरति सुरवं बोधनः षष्ठ मासः ॥ अंके न
 इः दश सुरगुरुः शुक एकादशे ति प्राहुर्गर्जिः प्रभव मुनयो क्षौरका
 यषु नूनं ॥१॥

विद्यानाधिर्यता कलंकं रहिता विलंबेन पाजितं विश्रुषापिसरमाहितेन मनसा
 पित्रोर्नसंपादितं आलोयललोचनयुवलयः स्वप्नेपि नाळिगतः व्यर्थं जन्मगतं मयाय
 मधुनाशंभो प्रसिद्धप्रज्ञो ॥१॥ विद्यानाध्ययत्की कलंकविहना नाहीधने सांचि की शैवा
 स्वसमनेकरुन हिजनी पीत्रेन वा अर्चिती ॥ नारी कं पिलकं जलोचनवती स्वप्नेन आळिगि
 ती गेठाव्यर्थचि जन्महामज शिवा अपीक्षितया आयुती ॥१॥ आयुवर्ष शतं ॥१॥ मर्यादा शत
 वर्ष आयुषनरागे कं लदधी निरीजे के वृष्ट पणं लदधी शशुभि अर्थे च रेका विषी शेषव्याधिवियोगदुरव
 विषया शैवादि किं नेळिया जीवी जीवन ये बुद्धी समपया के चै सुख प्राणिया ॥१॥

(8)

॥२१॥ सुजनं कुजनं मन्ये महाबौश समूद्रं ॥ स्वपरी भ्रमणे मै न्यै वपरतां पंच्यपो ह ती ॥ १॥ टिका
कुजनासुजनामा नीवंशो संनात थोर लो ॥ स्वपरिभ्रमणा ने तो परताप निवधी तो ॥ १॥

वंदवे हांगभ्यसितासकमेचसदारता ॥ अत्मदानद्वी
नानाशास्त्रपुसाणवेदभ्यसनाससंगविकर्तनातासं
नीक्षवयं लबुधिनिपुणा नागादना नोगतिः ॥ भूपाग्रहटपो
गधग्रननुचिनावलिनयवतातः सस्माद्योगवरकुलोव
दसखेविदस्तुप्राप्तं विना ॥ १ ॥ विरण्यकरा पुब्रुनरंध्राग्निज्वा
लितोजगत् ॥ तादग्योगो कुता मोक्षा विना ब्रह्मैक्यभाव
ना ॥ १ ॥

॥२७॥

शृंगार

(88) धुर्लप्रथति॥धमीलंमममुचमुच किमीदं चेलंसमा कृष्यसेहारः स्मृत तितिष्टलिष्टगुरुवोनि
कारिणां चंकिनः॥मंदंजपुगृहेपतिः स्वपदिमे धुर्तेतिसंज्ञापिनीयेनालीगितवसमुक्तसदना
सायंहिधन्योयुवा॥१॥अन

कुवप्रशंसा॥स्वकीयहृदयंभित्वा आगुतौ द्वौपयोधयो॥अन्यस्यहृदयंभित्वा काकपाळीकुचोस्तव॥१॥

९

॥२९॥ शृंगार ॥ पानियं पातुमिच्छामी ततः कमललोचने ॥ यो ददास्यसि नेच्छामी नददास्यसि पिबा
महं ॥ न पूंसकमिति ज्ञात्वा योषितं प्रेषितं मन ॥ तनु तत्रैव रमते हताः पाणि निया वयं ॥ १ ॥
बोले त्वसलिले कुपे कथं बाल लृणो ड्रवं ॥ पयोधरा गमे नाथ भवेत्येव लृणं कुरः ॥ १ ॥

॥२९॥

भोजराजगौळनीकन्या ॥ ॥ हिमकुंदनिभंशशिशुप्रभंपरिपक्कपीथसुंगधरसं ॥ युवती
करनिर्मथितंमथीतंपिचहेनृपसर्वरुजतापहरं ॥ १ ॥

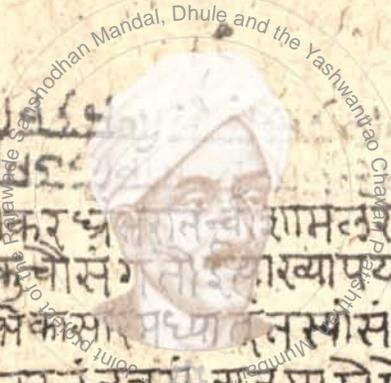
(१५)

दर्शनप्रीती ॥ इद्रकैरविनीवकोकपटलीप्रभासनीवल्गुमंमेद्यैवालकमंडळीवमधुपःश्रे
णीवपूष्यावळी ॥ माकंदपिकसुंदरीवरमणीमालाखरंशोधितंवेतोवृत्तिरियंसदाप्रीयबरं
खांदष्टमुक्तंठले ॥ १ ॥

॥३०॥

(10)

गंगावर्तविलस --- वल्मीकिरक्षसातन्वशासन्वामराजभूजगीनिगयकांलेतवा॥
वक्रैदुंगसतीतिपन्नगभयापीनौकुचौसंगताश्वाख्यापयंतुतदक्षयुगळंकणितकंगच्छति॥१॥
शासरोमावळियंविळसतिनळिनीनाषिकसासंध्यातनस्योसंभूतमेलकचयुगनळिनद्वंद्वमिदीव
राक्ष्याः॥ चचद्वक्रेदुबिंबान्मुकेलितवदनंलत्रसंजातमास्तेऐळीयद्वंद्वमेतत्तदुपरिकलयतेचुं
चुकस्यद्वलेन॥१॥

॥३०॥

108

॥अनुग्रह॥ कुबजा ॥ एहि वीर गृहं यामो न त्वा स च्छं मि हो स वे ॥ तयो न्मथित चि नायाः प्रसीद पू
रुषो त म ॥ १ ॥ तदुक्तं भित्पु पा कर्ण्य भगवान् व्रण ता ति हा ॥ गृही ता पो णि ना पा णी व्र ह स्ते सं
मु वा च ह ॥ २ ॥ सु दामा ॥ प ल्या षं ति व्र ता या स्तु स र्वा प्रिय चि कि र्ष या ॥ प्रा षो मा म स्प दा स्या मी
स प दो म र्त्य दु र्त्त भः ॥ ३ ॥ इ थं वि चिं स्य म न सा चि र ब द्वा न् द्वि ज न्म नः ॥ स्व यं ज हार कि मी द
मि ति ए थु क तं दु र्त्तान् ॥ ४ ॥ ए ला व ता रं वि श्वा मं स र्वा सं प स मृ ह्ये तू ॥ अ स्मी लो के थ वा
मु षि न्यु स स्त लो ष का र णे ॥ ५ ॥

भक्ति प्रसादा ॥ ॥ अगाथ बोधैर्विवर्तितो वा ॥ परमं सुखं देत न मे पराध ॥ न ही दि रा रा ध्य
पदो मु कुं दो दु र्वा कु र्थै र्मे द ध नै र्पू जः ॥ १ ॥ भा ग व त् ॥ भिः कि च न व यं श श्व त् निः कि च न ज नः
प्रि या ॥ त स्मा त्प्रा ये ण न स्या ष्य मां भ जं ती सु म ध्य न ॥ १ ॥

11

रुद्राक्षधारण ॥ ॐ अघोरं ॥ ॐ ह्रै अघोरतरः ॥ ॐ हौं ह्रीं नमस्ते रुद्ररूपाय है स्वाहा ॥ ॥ अनेन
 मंत्रेण धारयेत् ॥ विना मंत्रेण यो धरेत् रुद्राक्षभुविमानवः ॥ स याति नरकान् घोरान् यावदिद्रा
 चतुर्दशः ॥ १ ॥ रुद्राक्षां कठदेशो दशानपरिमितान्मुस्तके विंशतिद्वेषट्कर्णप्रदेशो करयुग
 लकृते द्वादशद्वादशैव ॥ बाहोरिंदोकळभिः न नैयुगकृते एकमेकं शिखायां वक्षः षष्ट्य
 धिकं यः कलयति शतकं स स्वयं नीलकण्ठः ॥ ॥ अष्टोत्तरशताकार्या चतुःपञ्चाशमेव वा ॥
 सप्तविंशतिमानावा ततो हीना धमा स्मृता ॥ १ ॥ गवां कोटिप्रदानस्य यफलं भूविलोभयते ॥
 लफलं लभते मयो नित्यं रुद्राक्षधारणात् ॥ १ ॥ लक्षं तु दशनात्पुण्यं कोटिस्तस्येनाद्भवेत् ॥
 सप्तकोटिशतं पुण्यं लभते द्वारणाघोरः ॥ १ ॥ सर्वयानविवेदानवेदाभ्यासैश्च यफलं ॥ लफलं ल
 भते सद्योरुद्राक्षस्य च धारणात् ॥ १ ॥ भस्ममहत्सु ॥ पुनाति वैज्जगत्सर्वत्रिपुद्रासासदाशिवः ॥
 शैव्यं प्राप्तिविजयं तस्मै श्रीभस्मवे नमः ॥ १ ॥ अकल्पं म जीवनं भवतु मे भक्ति भवेत् भस्म
 नीश्रीरुद्राक्षविभूषणे शिवपुरीवासे शिवार्थक ॥ नित्यं शंकरसंगुलिंगभजने तस्य जने न
 ज्ञापेत्तथ्याने तदवक्षणे पिसुंतरां मुसत तेरवहं ॥ १ ॥ सकुडुश्चारमात्रेण पंचाक्षरमहोमुनौ ॥ स
 र्वेषामपि जंतूनां सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ १ ॥

शाखादिग्विदिशोदकाभिजलदापुष्पाणि तारांगणाः॥

118

३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

३० सामानि ॥ आत्मानं ह्यहमस्मि ॥ नही वंमाव शरुद्रा सुर यतिरमरा नाक्षरानैव पृथी
नायो नाग्निर्न वायुर्न च गगनं तद्वन्नो दिवानैव काल ॥ नेवे सनेव यज्ञान च ब्राह्मी रथिनो
मो विधिर्नैर्विकल्पो सज्ज्योतिर्मयमेव जगत्तत्तव यदसा च दानं दमृतिः ॥ १ ॥ आसन्
भसन् न स दसं न भमं न चारं ॥ वरुणं पुमानं च नपुंसकमेकबीजं ॥ यद्वलनं द्रुव
मया तत्र मे क्वचिन्नान्या विरेजु र्द्विरेकवया शब्द ॥ २ ॥ अथाविजगणः श्रुतिस्मृति
कथामूलप्रकाउ नभं प्यायासीधु सुता जगत्स रच रक्षी मर्गा कोर विः ॥ मूर्तिर्यस्य फलं प्रसीददु
सवां श्रीकृष्णक पद्मः ॥ ३ ॥

॥३२॥

12

श्री ॥ पुनर्भो ज न म ध्व नं ज्ञाना ध्य पु न मै थु नं ॥ संध्या प्रतिग्रहं होमं श्राद्धे
 भोक्ता ष्वर्जयेत् ॥ १ ॥ शमी पुत्र जगं न्नाथ भक्ता नाम भयं कुरु ॥ अर्चयेत् सा श
 मी वृक्षमर्चयेच्च ततः पुनः ॥ २ ॥ मंत्रस्तु ॥ अमंगलानां शमनी शमनी दु
 श्तस्य च ॥ दुःखन्यना शनी धन्या अपु ये हं शमी कुरुतां ॥ ३ ॥ शमी क
 मयते पापां शमी लोहित कंठकं ॥ धारिष्ये जुन वा णानां ममस्य प्रि
 यवादिनी ॥ ३ ॥ कदिष्यमा जया त्रा पायथा काले सुखं मया ॥ तत्र नि
 र्विघ्न कर्तुं खं नव श्री नाम पूजिते ॥ ४ ॥ गृहीत्वा साक्षता मा शं शमी
 मूलगतां मृदं ॥ गीत वादि त्रि वि वि ग न ये स्व हं प्रति ॥ ५ ॥ तत्र मंत्रः ॥
 चतुर्गवलं मर्ह्यं परि ष्टं व व्रजे खिह ॥ सर्वत्र विजयो मे स्तु लक्ष्मसा दा
 स्तु ते श्वरी ॥ ६ ॥ होदि कामंत्रस्तु ॥ अस्वक्या भय सं त्रसैः कंता लं हो सि
 वादि शो ॥ अत स्तां पूज इष्यामि भूते भूति प्रदो भवा ॥ १ ॥ वंदित्त सिसु ॥ ३२ ॥
 नेंद्रे ण ब्रह्मणा शं क्रे ण च ॥ अ स्तां पाहि नो दे वी भूते भूति प्रदो भवा ॥ २ ॥

द्विरुक्तिः

सः मये ३

* सुमितापहसि ॥ कविकर्ता तपश्या नीलोत्तयसूतमोजनाः ॥ तरुः प्रसूते पूष्याणी मरुदहति सौरभं ॥ १ ॥ च
कोरएव जानंती माधुर्यं च द्रुगोत्रिषां ॥ रसिकारसिकोक्तिनां स्वादुमानं मनोरमं ॥ १ ॥ प्रतिश्लोकः
नष्टं दत्तं च कुपात्रेषु यद्रव्यं राजतस्करैः ॥ तस्वंपरमेकाय द्यूते ह्यैव नश्यति ॥ १ ॥

120

इमान् नारी इमानारी विधवा सुपत्नी रजनिन सुपिषास विरातु ॥ अनुश्रवो अनसिदाः
सुरता आरौ हतु जनयो यो विमर्श ॥ १ ॥ अथाथान्वारोहणं स्त्रिणां मात्मनो भर्तु
रेव च सर्वपापक्षयकरं निरघोतारणाय च ॥ अनेकस्वर्गफलदं मुक्तिदं च त
थैव च ॥ जन्मातरे च सौभाग्यं धनपुत्रादिर्विदं ॥ ३ ॥ अनुब्रजति भर्तारं ग
हासि त्रवनं मुदा ॥ पदे पदेश्वमेधुस्य फलं प्राप्नोत्यनुत्तमं ॥ २ ॥ यास्त्री ब्रा
ह्मणं जाति यात्रतं पतिमनुब्रजति ॥ सा स्वर्गमात्मघातेन नात्मानं न
पत्नी नयेत् ॥ ४ ॥ तिस्रः कोट्योर्धकाटीभयानिरामानिमानवै ॥ तावत्कालं वसेत् स्वर्गे
भर्तारं यानुगच्छति ॥ १ ॥ व्याठग्राही यथा व्याळं बिळादुहरते बलात् ॥ तद्वद्गर्भमा
दायते नैव सह मोदते ॥ १ ॥ -

१३७

७

॥ नाभिस्त्राल्परेषामातृभुक्तान्नसारतः॥ वर्धते गर्भतः पिंडो न
 म्रियेत स्वकर्मतः॥ १॥ स्मृत्या सर्वाणि जन्मानि पूर्वकर्मणि सर्वत्रिः॥ जट
 रान्जतस्यो यमिदं क्वचनमब्रवीत्॥ २॥ नाना योनि सहस्रपुजायमानो नु
 भूतवान्॥ पुत्रदाराधि संबंधं को विदुः पशुबंधवान्॥ ३॥ कुटुंबभरणा
 सक्त्या यो न्यायार्थना जन्तुं कतन्नामकरं विदुः शिबंतां स्वने पिंडु
 पूर्णः॥ ४॥ इदानीं कल्पे जगत्सुः संमहत्तरा॥ अशाश्वतेशाश्वतव
 द्देहे लक्ष्म्या समन्वितः॥ ५॥ अकारयनिव कृतवान् न कतं हितमात्मनः॥
 इमे वं बहुधा दुःस्वप्नानुभूय स्वकर्मतः॥ ६॥ कदाचिन्मम पांसे स्याद्
 त्मनि रयसनिभात्॥ अतनुं च विदुः सह विदुः सेवानुपूजयो
 इत्यादि चिंतयन् जीवो यो नियंत्र प्रपीडितः॥ जायमानो तिडुः स्व
 न नरकोत्पातको यथा॥ ७॥

१३७

रसग्राहक॥कमलनीमूलीनकरोषिचेतःकिमतिबकैर^{ठिता}ब्रहे^नभिज्ञैः॥परणतमकरंदैर्मर्मिक्वास्ते
जगतिभवंतुचिरायुषोमिच्छीदा॥१॥लब्धाक्षोपिबकाभकाभृगासंतिवनांतरे॥मकरंदरसग्राहीरुकरैव
मधुव्रता॥१॥आपेदिर्ब्रपथंपठितंपतंगःभृगांरसालमुकुलोनीसमाश्रयंती॥सेकोचमुंचलिसरस्ते
यिदिनदीनोमीनोनुहतुकतमागतिमभ्युपैति॥१॥X

130

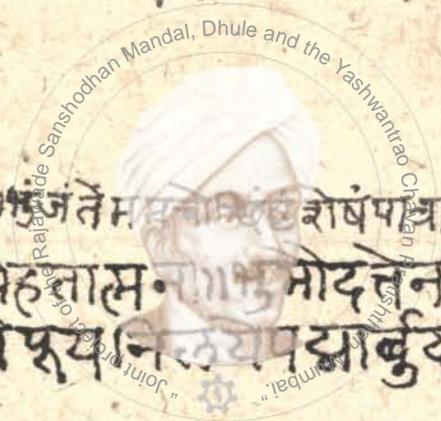

३५॥

१५

आदौ पितृ तथामाता सापत्नी जननी तया ॥ माता माहासपत्नी का आत्मपत्नी
निस्तदनंतर ॥ सुत भ्रातृ पितृ व्यास्य मातुका सहसार्थका ॥ दुहिता भगिनी
चैव दोहित्रे भागिनेयकः पितृषु सामातृषु साश्वशुरा गुरुरर्थिनः ॥१॥

d

केचि जीवाकानामाकेचि हर्मावशानुगाः ॥ भुंजंते ममनादिं च शेषं पायाभिर्निक्षिपेत् ॥१॥
यत्र क्वचन संख्यानं श्रुत्वा सोपि हलात्मना ॥ भुंजते न पिंडेन तसायांति परां गतीं ॥
अमृतापिधानमसि ॥ रौ रवे प्रयनिरुयपद्या बुदनिवासिने ॥ अर्थिनां भुदकं
दत्वा अक्षयमुपतिष्ठत् ॥

॥३५॥

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com